

Sanja Vulić – Filip Galović
Zagreb

MEMOARSKA PROZA VENERE STOJAN S DIJALEKTOLOŠKOGA ASPEKTA

**UDK: 821.163.42.09Stojan,V.-31'282
811.163.42'282(497.5 Maslinica)(210.7 Šolta)**

Rukopis primljen za tisak 2.10.2017.

*Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper*

U radu se s dijalektološkoga aspekta analizira memoarsko djelo Venere Stojan naslovljeno *Škatule-batule...* Jezik je toga djela utemeljen na mjesnom govoru Maslinice na otoku Šolti. Nakon kratkoga uvodnoga osvrta na pojedine sadržaje djela slijedi dijalektološka analiza. Budući da je maslinički govor u dijalektološkoj literaturi svrstavan u štokavsko narječje, točnije u novoštokavski ikavski dijalekt, u jeziku se proučavanoga djela pronalaze i analiziraju značajke toga dijalekta, ali također i značajke čakavskoga ikavskoga dijalekta, kao i zajedničke značajke obaju dijalekata. Analiza je pokazala da je u razmatranom djelu, utemeljenom na mjesnom govoru Maslinice, više prepoznatljivo čakavskih negoli novoštokavskih ikavskih značajki.

***Ključne riječi:** govor Maslinice; otok Šolta; južnočakavski dijalekt; novoštokavski ikavski dijalekt; dijalekatna proza; Venera Stojan*

UVOD

Posljednjih desetljeća, doslovce iz godine u godinu, objavljuje se sve veći broj knjiga nadahnutim životom, običajima, govorom malih lokalnih zajednica. Dva su ključna uzroka toj pojavi. Jedan je od njih što je nagli razvoj elektronike omogućio brzo i jednostavno pripremanje i tiskanje tekstova, a drugi, ne manje važan, proizlazi iz činjenice što smo od početka 3. tisućljeća svjedocima tako ubrzanih promjena kakvih nije bilo u povijesti čovječanstva. Sve se u vrlo kratkom vremenu mijenja iz temelja, a te korjenite promjene zahvaćaju i sasvim male zajednice koje su stoljećima živjele u znatnoj mjeri izolirano, čuvajući tako stoljećima uvriježene obiteljske i susedske odnose, moralne vrijednosti, običaje i svoje izvorne mjesne govore. Promjene su tako ubrzane da danas živeći ljudi, koji su rođeni u središnjim desetljećima 20. stoljeća, nerijetko imaju dojam da su se njihovo djetinjstvo i mladost događali u davnoj prošlosti. Odatle u mnogima želja da svoja sjećanja trajno zabilježe, da barem ostave trag o načinu života kakvoga više nema. Toj već povećoj skupini autora pridružila se g. 2010. i Venera Stojan (rođena 1952. godine), koja je djetinjstvo i ranu mladost provela u Maslinici na otoku Šolti te je zato i svoju knjigu *Škatule-batule...* nastojala napisati na mjesnom govoru svoje rodne Maslinice. Na portalu kulturpunkt.hr njezina je knjiga okarakterizirana kao roman. Istu karakterizaciju nalazimo u katalogu *on-line* knjižare, u kojem je to djelo opisano i kao autobiografska priča. Potonje je nedvojbeno bliže istini jer je zaista pretenciozno to djelo nazivati romanom. Točnije ga je opisati kao zanimljivu memoarsku prozu.

Prije same jezične analize osvrnut ćemo se na neka od nostalgičnih autoričnih sjećanja. Kao i većina otočana (i ne samo otočana) njezine dobi s nostalgijom se sjeća *vapora* (parobroda) koji su prije nekoliko desetljeća bili glavnim vicinalnim putničkim prijevoznim sredstvom na Jadranu. Za trajektima nije bilo osobite potrebe jer automobila na otocima praktički nije bilo, a i turisti su bili drukčiji, naučeni na sporiji životni ritam, kao i njihovi domaćini. Zato autorica uzdiše: »Ma koji katamarani, trajekti ili gliseri (...) meni je sve veća tuga za vaporima.« Danas, kada je većina nezadovoljna svojim materijalnim statusom, dobro se prisjetiti kako su ne tako davno ljudi živjeli s neusporedivo manje stvari koje su znatno duže trajale. Nije se nemilice bacalo jedva korišteno i odmah kupovalo novo, a to je čak vrijedilo i za stvari kao što su svakodnevno kuhinjsko posuđe i kišobrani. Autorica

se sjetila putujućih popravljača kišobrana i posuđa, zanimanja koje današnji mladi teško mogu i zamisliti da je postojalo. Jednoga takvoga, koji je redovito dolazio na otok Šoltu, sjetila se u svojoj knjizi: »s velikim brcima bi uvatija žvelti korak pa bi počēja vikat: ‘Popravljamo kišobrane, oštrimo noževe’ (...) svit bi odnija na Mul naoštrit nož ili nožice za strić, popraviti lubmrelu, ali i začepit koju bužu na teči, siću, kainu ili maštilu (...) Popravjalo se jer se nije imalo za kupit novo«. Unatoč neimaštini, temeljno se ljudsko poštenje samo po sebi podrazumijevalo i poštivala se tuđa imovina: »Pusti kapoti visili su po brokvan. Niko nije uzeja tuji.«

Danas, kada je demografski problem jedan od najvećih hrvatskih problema, kada se broj djece drastično smanjuje ne više samo u malim sredinama, posebice otočkim, nego i u gradovima, dobro se prisjetiti kako je pred pedesetak godina bilo u Maslinici. Autorica se sjeća: »Bilo nas je dice šezdesetih godina lipi broj. Uvik smo bili vanka pri večere. Jedan bi trka s feton kruva i masti, drugi s krvon i marmeladon, a neki su mazali konšervu na krv, ali od smija i veselja, svi su čini mi se, imali velika usta i masne ili crvenkaste brke. Volila san kruva i cukra jer su fete bile velike.« Ne treba posebno isticati s kakvim bi prezirom današnja djeca odbila takve poslastice, kao i voće onoga doba, koje Venera Stojan nabraja: »Rogač, mendula, smokva, oskoruša, nešpula, murva – to je bilo voće moga ditinjstva.« Jedna od tema o kojima stariji naraštaji, ali i oni koji su jedva prevalili tridesetu danas često razgovaraju jest izostanak međusobnoga druženja i verbalne komunikacije današnje djece. I na to se autorica knjige osvrnula: »...Poćiri ono troje za stolon do našega, svi imaju mobitele i samo ništo ubadaju u njega, rič nisu progovorili.« Teško se s nostalgijom ne prisjetiti vremena, posebice u mediteranskim sredinama, kada je ulično i dvorišno međusobno dozivanje i dovikivanje kao način razgovora bilo uobičajeno. Tako je, naravno, bilo i u Maslinici prije dolaska mobitela: »Prije večere bi nas matere počele dozivat, a to je bilo ka neuvježbani zbor (...) Mi bi svi govorili: ‘Evo još malo (...)’. Neke bi se i strpile samo malo, ali bi nike izašle i na rivu pa bi lipo iz traverše izvukle komad konopa ili plastičnu mrižicu i neko bi dobija po nogan ili guzici. (...) Sićan se i šibe od tamarina. Bože, straja. Pekla je ka žerava.« Moderna pedagogija raspravljala bi treba li zbog takvoga postupka osuditi majku kao zlostavljaticu, možda joj čak i oduzeti dijete jer negativno utječe na njegovu psihu. Činjenica je, međutim, da su od tako odgajane djece postali mnogi čestiti odrasli ljudi, nerijetko topliji, plemenitiji i nesebičniji od

onih odgajanih na »moderan« način. Kod Venere Stojan ne primjećuje se ni najmanja ogorčenost na takav način odgoja niti tobožnje »velike psihičke traume«. Zanimljivo je da se i drugi autori na isti način, bez imalo gorčine prisjećaju odgojnih metoda svojih dobrih matera, svjesni da su ih jako voljele. Među njima je npr. čakavski pjesnik Stipe Cvitan, rodom iz Tribunja kraj Šibenika, koji u svojoj pjesmi *Juta mati* opjevava slične odgojne metode svoje majke. Ne treba posebice naglašavati da svi ti autori iznimno poštuju i vole svoje matere. Na temelju osobnoga iskustva, autorica progovara i o prijateljstvu i prijateljima kao velikom daru za pojedinca: »Franka, koja je isto iz moga maloga mista pa je i ona ka i Lilo nerazdvojna s menon. I u dobru i u zlu, kad god treba, svaka skače za svaku. Lipo je imat osjećaj da nisi sama, jer me je njihova pažnja i briga hranila za buduće dane ča će doć.« Nakon iskustva teške bolesti, autorica je naučila više cijeniti život, a prema vremenu koje joj je još na raspolaganju u potpunosti je promijenila odnos: »Ne trčen s posla na posal, nego napravin manje, a kvalitetnije. (...) S onim prvin jutarnjin usklikon: 'Živa san!', nastavljan frajavat život kako je meni drago. Možda je to samo marena s meni dragim osobama ...« Taj pozitivni odnos prema životu potaknuo ju je i na novu kreativnost, pa tako i na pisanje memoarske proze *Škatule-batule...*

O narječnoj pripadnosti memoarskih proza: štokavsko-čakavska preplitanja

U okviru dijalektologije uvriježeno je mišljenje da govor Maslinice na Šolti pripada štokavskom narječju, konkretno novoštokavskom ikavskom dijalektu (koji dijalektolozi još nazivaju mlađi ikavski dijalekt ili pak zapadni dijalekt). Već je npr. dijalektolog Mate Hraste (1948: 128) pisao kako je u Maslinici »štokavski dijalekt splitske okolice s izvjesnim čakavskim značajkama primljenim na otoku.« Kao razlog navodi stalni kontakt Masliničana sa susjednim čakavskim mjestima na otoku. Srpski dijalektolog Pavle Ivić (1985: 175) piše: »Na nekim od dalmatinskih ostrva nalaze se takođe naseobine štokavskih ikavaca, koji su došli s kopna. To su: Maslinica na Šolti, Sumartin na Braču i Sućuraj na Hvaru.« Petar Šimunović (1987: 156) u radu u kojem opisuje neke jezične crte i onomastiku čakavskih naseolja na Šolti bilježi da je Maslinicu »kao štokavsko naselje isključio iz ovoga

prikaza«. Na tom tragu dijalektolog Josip Lisac (2003: 50) navodi: »Na otocima ikavci novoštokavci zabilježeni su na Korčuli (Račišće), Hvaru (Sućuraj), Braču (Sumartin), Šolti (Maslinica)« te također na drugom mjestu (2009: 139): »U prostiranju od Pašmana do Korčule svega je nekoliko štokavskih mjesta, Maslinica na Šolti, Sumartin na Braču, Sućuraj na Hvaru, Račišće na Korčuli.«

Protivno navedenim konstatacijama pojedinih dijalektologa, Željka Horvat-Vukelja (2010: 190) u pogovoru knjizi Venere Stojan, utemeljenoj na masliničkom idiomu, piše: »Snažnom lokalnom koloritu pridonosi čakavski dijalekt.« Ta je tvrdnja prihvaćena i na portalu kulturpunkt.hr, gdje se može pročitati: »Posebnost je ovoga romana što je napisan u čakavskom dijalektu.« Ista je rečenica objavljena u katalogu *on-line* knjižare, a isto smatra i sama autorica (usmeni razgovori).

Zbog potonjih proturječnosti temom su ovoga rada štokavsko-čakavska preplitanja, odnosno preplitanja značajki novoštokavskoga ikavskoga i čakavskoga ikavskoga dijalekta u memoarskoj prozi Venere Stojan, koja je utemeljena na govoru mjesta Maslinice na otoku Šolti.

Fonološke i morfološke značajke (izbor)

Prvo što će svaki čitatelj ovih proza zapaziti jest dosljedna uporaba upitno-odnosne zamjenice *ča* u nominativnom i akuzativnom obliku, npr. *Ča ćemo š njin; ča te još čeka; A ča je vonjalo, svitu moj!; on čuje ča ja mislin; da mi se može ča dogodit*. Potvrđena je i neodređena zamjenica *čagod*: *pa će do Lučice čagod i uvatit; bit će od ovoga čagod*.

Dolaze uobičajeni primjeri kao *dan, san, otac, vanka*, a tipična je čakavska značajka jake vokalnosti vidljiva u riječi *jagla* 'igla' (psl. **jъgъla*), npr. *di mi je jagla*.

Poluglas je vokaliziran u praslavenskom prefiksu **vъ-* u nekim imperativnim i prezentskim oblicima poput *vazmi, vazme* (npr. *vazmi svoju boršicu; vazme baba sviću*), što je osobina jugoistočne čakavštine. S druge strane cirkuliraju oblici s razvojem **vъ > u*: *uzest, uzela, uzimali* (npr. *uzest vodu; di smo uzimali vodu; oli ga ti nisi uzela?*), a tako je i u ostalim primjerima tipa *unutra* (npr. *mogla bi ostat cili dan unutra*), *užgat* (npr. *užgalo bi se ono*), *unuk* (npr. *ona samo pita za muške unuke*), *uvik* (npr. *uvik je govorila*).

Pritom valja imati na umu da je razvoj $*v\bar{b} > u$ također veoma čest u južnočakavskom ikavskom dijalektu. Prema Ivi Lukežić (2012: 231) na južnom se čakavskom području u 15. stoljeću ustaljuje »opća preoblika prijedloga $*v\bar{b} > u$, i prefiksa $*v\bar{b}- > u$ « pa zato ta dvojnost, koja se može susresti i u nekim drugim govorima južnočakavskoga ikavskoga dijalekta, maslinički idiom ne odvaja od tih govora.

Dobro je poznato da govore i južnočakavskoga ikavskoga i novoštokavskoga ikavskoga dijalekta karakterizira načelno ikavski refleks jata. Jednako je i u idiomu Venere Stojan, pa po refleksu jata nije moguće odrediti narječnu pripadnost toga idioma. Iako autorica redovito piše *dvi šalturice, zalivat pome, našega tila, priko mista, druga dica, oba kolina, kosiron bi ubrala* itd., u njezinu je pisanom idiomu važno upozoriti na sporadične jekavizme koji su rezultat nesvjesnoga utjecaja hrvatskoga standardnoga jezika, premda se autorica trsila pisati na mjesnom idiomu Maslinice. Zato nije začudno što se u istoj rečenici ponekad susreću oba refleksa, npr. *primjetin ljepotu njegovu ča me čini sritnom; Lipo je imat osjećaj da nisi sama*.

Južnočakavskim su ikavskim govorima, ali i novoštokavskim ikavskim govorima, svojstveni i poneki ekavizmi. Nalazimo ih i u ovom djelu: *kako san prošla cestu; srce mi je tuklo na obedvi strane*. Istoj skupini pripada i ekavizam u primjeru *one samo zanovetaju*.

Prijevojni je lik s vokalom *e* u glagolu *rest* i njegovim izvedenicama te u leksemu *rebac* (i druge inačice) i u nekoj mjeri u glagolu *krest* i njegovim izvedenicama zastupljen u mnogim govorima čakavskoga jugoistoka, a uglavnom je tako i u novoštokavaca ikavaca. U tekstu je registriran dio ovjera: *samo da ukreden; može te ko ukrest; ukreli bi doma lancun; ko je to vidija krest; već su i naša dica naresla, ili još restu; poplašit kojega repca*.

Leksem *crikva* 'crkva', koji je uobičajen u govorima čakavskoga ikavskoga dijalekta, također je redovit u analiziranom djelu, npr. *Trčeći smo došli do crikve; do crikve nismo stali* itd.

Jedna je od stožernih odlika čakavskoga narječja prijelaz $e > a$ nakon *j*, *č*, *ž*, kao što je to vidljivo u autoričinu tekstu u primjeru *jazik*. Razvoj $j\bar{e} > ja$ u glagolu *zajat* 'posuditi' (npr. *onda ću zajat za u nediju*) smatra se čakavskom značajkom, a potonji je, uz poneki drugačiji primjer, evidentiran i u nekim novoštokavskim ikavskim govorima. Autorica bilježi primjere *ja san i žedna; kad su one počele izlazit*, gdje je očita zamjena vokalom *e*, kao što je to danas u velikom broju južnočakavskih govora.

U knjizi se Venere Stojan dosljedno provodi vokalizacija $l > a$ u oblicima muškoga roda glagolskoga pridjeva radnoga, a brojni su govori jugoistočne čakavštine, posebice kopneni, postupno preuzeli tu temeljno novoštokavsku značajku. Primjeri iz djela pokazuju iste fonološke zakonitosti. Ako je ispred dočetnoga l bio vokal a , nakon vokalizacije $l > a$ događa se kontrakcija $aa > \bar{a}$ tipa *doša* ‘došao’ (npr. *Njemu san rekla kad je doša s posla.*). U ostalim se situacijama nakon vokalizacije umeće međusamoglasničko j kako bi se izbjegao *zijek*, npr. *dobija* ‘dobio’; *dogovoriya san se; kad bi se spojija; zapalija je* itd. Pritom je zanimljivo da je dočetno $-l$ očuvano u imenici *misal* ‘misao’, odnosno *pomisal* ‘pomisao’, npr. *završila je svoju misal; na pomisal da ću ja nosit te* u nizu drugih primjera u završnoj poziciji i na dočetku sloga: *pakal, posal, bol, dil* ‘dio’, *unzal* ‘uzao’; *debel, vesel*. Očuvano je, primjerice, i u imenici *vrtal* ‘vrt’, ali valja imati na umu da upravo takve realizacije nisu strane ni brojnim novoštokavskim ikavskim govorima.

U južnočakavskom ikavskom dijalektu frekventno dolazi pridjev *tepal, tepla, teplo* (prema psl. dubletama **topl-/*tepl-*). Obično je u većini štokavštine ovjeren lik *topal*, dakle s vokalom o , dok autorica redovito rabi realizacije s vokalom e , npr. G jd. *teplega srca; ruka je bila tepla; uvik san čekala koju teplu rič; kužina puna tepline.*

Uzimajući u obzir niz primjera iz djela Venere Stojan mjesni govor Maslinice pripada šćakavskim govorima: *propušćat, miščanin, šćap, šćapić, koščica, namiščat, isprimiščat, šćeta* i brojni drugi. Međutim, na temelju te jezične činjenice nije moguće utvrditi pripada li mjesni govor Maslinice s aspekta genetske lingvistike temeljno čakavskomu ikavskomu ili novoštokavskomu ikavskomu dijalektu jer su svi govori čakavskoga ikavskoga dijalekta šćakavski, a šćakavski je i jedan od poddijalekata novoštokavskoga ikavskoga dijalekta.

Među štokavske značajke razmatranoga idioma nedvojbeno se može svrstati dosljedan izostanak rotacizma u prezentskim oblicima glagola *moć*, npr. *nema spize ča je može zaminit; da mi se može ča dogodit; možete uvik malo pobignit; može te ko ukrest* itd. Njima se pridružuju i oblik za 1. os. jd. *ne mogu*. Izostanak je rotacizma važna štokavska značajka, ali u ovom je djelu možemo smatrati posljedicom utjecaja standardnoga jezika jer se i u čakavskom ikavskom dijalektu, kao i u novoštokavskim ikavskim govorima u Dalmaciji, rotacizam provodi.

Osobinom novoštokavskoga ikavskoga dijalekta valja smatrati izostanak glasa *h*, premda valja imati na umu da se to izostavljanje sve više susreće i u pojedinim južnočakavskim ikavskim idiomima, navlastito u onima s kopna. Fonem *h* autorica izostavlja na početku riječi, npr. *ladovina* ‘hladovina’. Izostavljen je i u sredini riječi. Ako se nakon izostanka artikulacije u neposrednom susjedstvu nađu dva vokala, umeće se međusamoglasničko *j*, ili međusamoglasničko *v*, npr. *od smija* ‘od smijeha’; *od straja* ‘od straha’; *Bože, straja!*; *u juvi* ‘u juhi’; *voli juvu*; *na uvo* ‘na uho’; *gluva* ‘gluha’; *skuvala* ‘skuhala’; *s feton kruva* ‘s kriškom kruha’. Analogijom prema »kosim« padežima *j* se, odnosno *v*, može realizirati i u nominativu, tj. na kraju riječi, npr. *na vrj* ‘na vrh’; *na kruv* ‘na kruh’. Inače se na kraju riječi susreću primjeri s izostavljenim *h* tipa *odma* ‘odmah’; također ponekad u relacijskim morfemima, npr. *od svoji otočani* ‘od svojih otočana’. Međutim, u relacijskim se morfemima ipak nerijetko piše *h*, vjerojatno pod utjecajem standardnoga jezika, npr. *jedan od njih*; *razbijenih glav*, *tih godin*.

Usporedno se pojavljuju primjeri s promjenom *hv > v* koja je imanentna novoštokavskim ikavskim govorima premda su je u ponekom primjeru prihvatili i pojedini južnočakavski ikavski govori, npr. *uvatija* ‘uhvatio’; *uvatila san se* ‘uhvatila sam se’, kako bilježi autorica. U kontekstu odnosa južnočakavskoga ikavskoga i novoštokavskoga ikavskoga dijalekta usporedna se promjena *hv > f* može smatrati čakavskom. I ta se promjena u mnogim primjerima susreće u djelu: *zafalija je*; *da će je pofaliti*; *falila nas je svaki dan*; *sebe pofalin*; *fala*, *spasija si mi život*; *fala ti!*.

Čakavskim je govorima, pa tako i južnočakavskim idiomima, svojstveno čuvanje fonema *f* za razliku od novoštokavskih ikavskih govora u kojima se rijetko pojavljuje. Fonem *f* beziznimno dolazi u mnogim primjerima u tekstu Venere Stojan: *dva furešta* ‘dva stranca’; *stavila frigat* ‘stavila pržiti’; *zavonjalo bi iz fumara* ‘zamirisalo bi iz dimnjaka’; *na fijubi od kufera* ‘na kopči kovčega’; *fetu sira* ‘krišku sira’; *fešta je počela*; *stoju u filu* ‘stoje u redu’. Isti je fonem očekivano potvrđen i na mjestu stare skupine *pv* u primjeru *ulila mi je snagu i ufanje*.

Fonem *đ* nerijetko izostaje i u domaćim riječima i u posuđenicama, npr. *Niko nije uzeja tuji*; *mlaji je već skida postole*; *javila san se mlajemu bratu*; *možjani bi se stresli*; *gospoja*; *gospojica*; *javli* ‘đavli’; *one javle*. Mjestimična se odstupanja mogu smatrati utjecajem standardnoga jezika na autoričin

pisani idiom, npr. *u tuđi vrtal*. U razmatranom se djelu to može smatrati čakavskom značajkom.

Novoštokavskim ikavskim govorima imanentno je čuvanje fonema *dž*, a u masliničkom tekstu Venere Stojan nalazimo čakavsku promjenu *dž > ž*, npr. *iz žepa; pratit modu praznoga žepa; ne maši sa svidožbon!*.

Čakavskom se posebnosti može držati i delateralizacija *lj > j*, npr. *jubav* 'ljubav'; *judi* 'ljudi'; *u nediju* 'u nedjelju'; *u poje* 'u polje'; *prošla me je voja* 'prošla me je volja'; *popravjalo se* 'popravljalo se'; *za zdravje naše Lučke; javjala se svako malo; još bi me žujale oči*. Poneka su odstupanja od toga pravila, pa se i te iznimke mogu smatrati utjecajem standardnoga jezika, npr. *s prijateljican; zvuk u ključanici*.

Skup *jd* u prezentskim oblicima nekadašnjih prefiksálnih izvedenica od glagola *iti*, odnosno *it* 'ići', u kontekstu odnosa čakavštine i novoštokavštine, također su čakavska značajka. U korpusu nalazimo realizacije tipa *pojde u poje* 'pođe u polje'; *dojdite doma!*. Međutim, usporedno je zamijećena i novoštokavska realizacija s premetanjem *jd > dj* i provedenim jotiranjem *dj > đ*: *da još dođen do crikve; da sve izađe iz mesa*. Na temelju su pisanoga jezika Venere Stojan moguće dvije pretpostavke: jedna je da u današnjem masliničkom govoru usporedno supostoje obje realizacije, a druga je da je novoštokavsku realizaciju autorica uporabila pod utjecajem standardnoga jezika.

Inače je utjecaj standardnoga jezika prepoznatljiv i u nekim drugim konsonantskim značajkama. Iako su ovjereni primjeri tipa *s brodon, prolazila san miston, govorin sama sa sobon, ja moran* itd. promjena se *m > n* u relacijskim morfemima ne provodi uvijek sustavno, što dobro npr. ilustrira sintagma *S onim prvin jutarnjin usklikon*.

U deklinacijskom se sustavu također isprepliću čakavske i novoštokavske značajke. Čakavskim npr. pripada kratka množina jednosložnih imenica muškoga roda tipa *bori* 'borovi' (*tako da su se bori sa gornje strane žardina nagnili prema borima s donje strane ceste*); *križi* 'križevi' (*da ću ja nosit nike križe*); *brodi* 'brodovi'. Tu se može pridodati i kratka množina galebi dvosložne imenice *galeb*, npr. *ne mogu ne spomenit galebe*. Međutim, N mn. *glasovi* može se smatrati novoštokavskim oblikom te jednosložne imenice. Istodobno su zanimljivi primjeri kratke množine jednosložnih imenica muškoga roda s provedenom sibirizacijom: *s brcima; s vrazima*. Prvi se od njih može smatrati štokavskom realizacijom ne samo zato što se susre-

će u pojedinim novoštokavskim ikavskim govorima, nego i zato što se u čakavskim govorima na srednjodalmatinskim govorima u pravilu ne rabi realizacija *brci* nego posuđenica *mustaći*. Protivno tomu, realizacija *vrazi* susreće se u različitim čakavskim govorima, ali i u novoštokavskim ikavskim govorima.

Nastavak *-a* u G mn., koji je tipična novoštokavska značajka, u ovom djelu gotovo u potpunosti izostaje. U muškom rodu dominira nastavak *-i* u G mn., npr. *iza bori* 'iza borova'; *toliko dinari* 'toliko dinara'; *vadit iz žepi* 'vaditi iz džepova'; *samo pet minuti* 'samo pet minuta'; *od svoji otočani* 'od svojih otočana'; *glas od miščani* 'glas od mještana'; *skočili s banci* 'skočili s banaka' itd. Iznimno se u obliku imenice *pinezi* 'novac' realizira stari nulti morfem, npr. *puno pinez*. U množinskim genitivnim oblicima ženskoga roda dosljedan je čakavski nulti morfem, npr. *s gajet* 's gajeta'; *tih šezdesetih godin* 'tih šezdesetih godina'¹; *s gradel* 's gradela'; *znalo bi bit i razbijenih glav* 'znalo bi biti i razbijenih glava'; *glasovi, obojeni idon naših mater* 'glasovi, obojeni jedom (ljutnjom) naših matera'; *gledala u prste od ruk* 'gledala u prste ruku (rukā)'; *uvatila san se skal* 'uhvatila sam se skala (stuba)', *tu je već bilo žen* 'tu je već bilo žena'; *vonj žvakalic* 'miris žvakalica (žvakalica guma)', uključujući i primjere s umetnutim blaglasnim *a* između dva završna konsonanta osnove, npr. *od igračak* 'od igračaka'; *ispod ponistar* 'ispod ponistara (prozora)'. U rijetkim se primjerima pojavljuje nastavak *-i*: *između obrvi* 'između obrva'. Nulti je morfem dosljedan i u genitivnim množinskim oblicima srednjega roda, npr. *kraj vanjskih vrat* 'kraj vanjskih vrata'; *oči su me ispratile do vrat* 'oči su me ispratile do vrata', *od domaći jaj* 'od domaćih jaja', a i ovdje sporadično dolazi *-i*: *iz svih misti* 'iz sviju mjesta'.

Međutim, u dativnim, lokativnim i instrumentalnim množinskim oblicima ženskoga roda uobičajen je nastavak *-an* (< *-am*), tipičan za pojedine skupine govora novoštokavskoga ikavskoga dijalekta, npr. *po nogan* 'po nogama'; *po brokvan* 'po brokvama (čavlima)'; *pa te i gurnu nogan* 'pa te i gurnu nogama'; *s prijateljican* 's prijateljicama'; *sa slikan* 'sa slikama'; *u mrižan* 'u mrežama'; *u ovin godinan* 'u ovim godinama'; *koja mi je punila ruke suvin smokvan i mendulan* 'koja mi je punila ruke suhim smokvama i

¹ Jednom je u istoj svezi uporabila novoštokavski oblik *šezdesetih godina*, što je nedvojbeno standardnojezični utjecaj na pisani tekst.

bademima'. Ipak, pod utjecajem se standardnoga jezika u spomenutim množinskim padežnim oblicima ponekad susreće i standardnojezični nastavak *-ama*, npr. *poć u miru svojim kućama; s manama; stalno klapa palicama*. U muškom je i srednjem rodu evidentiran sinkretički nastavak *-ima*, kako je to često na čakavskom jugoistoku a, naravno, i u štokavštini: *prema svojim dvorima; po škojima; po bancima; po kaićima; u prstima; po pijatima; po kolinima; s velikima krilima*.

Imenica *vrst* u Venere Stojan pripada ženskomu rodu *i*-sklonidbe, što je čakavska značajka, npr. *to je takva vrst*. Međutim, uporaba akuzativnoga oblika *mater* kao nominativa novoštokavska je značajka koja je postupno prodrla u pojedine čakavske govore. Autorica piše *naša mater*.

U govorima je južnočakavskoga ikavskoga dijalekta na srednjodalmatinskim otocima uobičajen u G i A jd. u pridjevskoj sklonidbi m. i s. r. nastavak *-ega* iza palatalnih i nepalatalnih osnova. Autorica iza nepalatalnih osnova u pravilu bilježi nastavak *-oga*, npr. *iz moga maloga mista; poviše našega maloga mista; pratit modu praznoga žepa*. Usamljeni su primjeri tipa *teplega srca*.

U osnovi glagola II. vrste u korpusu Venere Stojan redovit je slijed *-ni-*, kao u novoštokavskim ikavskim govorima, npr. *ne mogu ne spomenit galebe; ne mogu se prignit; ono plaće moran rastegnit*. Međutim, važno je pripomenuti da ta značajka sve više prodire u govore južnočakavskoga ikavskoga dijalekta.

Novoštokavska je posebnost i izostanak čakavskoga kondicionala te uporaba kondicionala s izjednačenim oblicima glagola *biti*, odnosno u masliničkom idiomu *bit*, npr. *Mi bi svi govorili* 'mi bismo svi govorili'. Navedeno je opet karakteristično za novoštokavski ikavski dijalekt.

Iz leksika, semantike i stilistike

Stari hrvatski prilog *brž* u značenju 'valjda, vjerojatno' često se rabi u ovom djelu, npr. *Brž je greška; Brž će se malo sad smirit*. Od davnine se rabi u čakavštini, dok je u arhaičnoj štokavštini bila česta inačica *brže*. U novoštokavskom ikavskom dijalektu taj prilog nije uobičajen.

Među frazemima se izdvaja realizacija *bacati loše balune* u značenju ‘prouzročiti nešto loše’, koji se također susreće u južnočakavskim ikavskim govorima. Autorica bilježi: *Život mi, tu i tamo, i dalje baca loše balune*.

Kada je riječ o imenima djece u doba djetinjstva Venere Stojan, u Maslinici vlada velika šarolikost. Neka su u potpunosti podređena službenoj ideologiji toga vremena, kao npr. žensko ime *Sovjetka*.

Zanimljiva je očuvanost glagola *navisit* u značenju ‘pristaviti nešto kuhati’. Ostao je iz vremena kao se kuhalo u *bronzinu* (loncu) koji je visio na *komoštrama* (lancima) nad ognjištem. Taj se glagol u tom značenju rabio i u čakavskom ikavskom i u novoštokavskom ikavskom dijalektu, a u pojedinim se starijih govornika očuvao u toj uporabi do danas, premda se već odavno kuha na suvremenim štednjacima. Sukladno tomu i autorica piše: *Navisi malo verđine; sad ću navisit kafu* itd.

Uporaba imenice *duvan* u značenju ‘cigareta’ karakteristična je za dio novoštokavskih ikavskih govora te za pojedine temeljno čakavske govore koji su pod njihovim snažnim utjecajem (kao što je npr. splitski govor), a u tom je značenju rabi i autorica, npr. *vadit iz žepi duvane*.

Pleonastički izraz *pit piće* odnosi se na konzumaciju i alkoholnih i bezalkoholnih pića. Također je uobičajen u govorima obaju razmatranih dijalekata u srednjoj Dalmaciji, pa tako autorica piše: *Pije se piće, svak svakoga časti*.

Na tom je području također uobičajen prilog *puno* ne samo u količinskom značenju nego i u značenju intenziteta. Zbog toga je česta i naizgled oksimoronska priložna sveza *puno malo* u značenju ‘sasvim malo’, npr. u Venere Stojan *jer je bilo puno malo do kraja godine; puno malo san mogla*.

Sa sociostilističkoga je aspekta zanimljivo pratiti kako autorica, kada piše o svom suprugu, isključivo rabi oblike zamjenice *on*, npr. *On ne može razumit tu moju želju da stavin na kartu sve ča je u meni; Poslin njih doša je i on sa faturete; pa kad bi došle doma, ajde onda dicu nahrani, starčadi daj, beštiji ako si ima i, naravno, njemu spremi sve na stol*. To se odnosi i na rečenice, odnosno dijelove rečenica, u kojima subjekt (*on*) nije izrečen, npr. *nego me zabolilo ča me nije zapita njanka jesan li se umorila. Samo to. I cili san život čekala da mi to reče. (...) uvik san čekala koju teplu rič i da me samo takne, pa makar nogon*, itd. Ostali su protagonisti ove memoarske proze označeni vlastitim ili zamjenskim imenima, ili barem općim imenicama.

Brojni su leksemi naslijeđeni iz praslavenskoga. U različitim je fonološkim varijantama u čakavskim idiomima uobičajena riječ *oganj* (npr. *pa je njihov oganj osvitlija vesela lica*), a poznaju je i kajkavci i neki štokavci. Interesantno je spomenuti oblike *potan* (npr. *potna i vesela digla se*) prema *pot* 'znoj' koju rabe neki štokavci i brojni čakavci. Manji je broj orijentalizama zastupljen u korpusu: *pazar* (npr. *išli smo prema pazaru*), *zanat* (npr. *lipo imaš zanat u ruci*). Rijetko se javlja poneki germanizam, kao glagol *naškodit*. Kako se očekuje, veoma su frekventne riječi romanskoga postajanja: *bićerin* 'čašica' (npr. *ulila je svakon u bićerin*); *škafetin* 'ladica' (npr. *pogledaj u škafetin*); *vižita* 'posjeta' (npr. *ovo nisu vrmena za vižite*); *veštica* 'haljinica' (npr. *u žepić od veštice*); *manistra* 'tjestenina' (npr. *jer je prociđivala manistru*); *buža* 'rupa' (npr. *za jednu bužu*); *krokanat* 'slastica od prženih badema i šećera' (npr. *lipo smo ile krokanat*); *predika* 'propovijed' (npr. *pop je drža posli prediku*); *lajanjur* 'valjak za razvlačenje tijesta' (npr. *razvajala bi lajanjuron*); *telaruša* 'vrsta grube tkanine' (npr. *cila si ušla u seka telaruša*); *kužina* 'kuhinja' (npr. *izletila san iz kužine*) itd.

Zaključne napomene

Premda u razmatranom djelu nedvojbeno ima primjera izravnoga utjecaja standardnoga jezika, ipak je najvećim dijelom utemeljeno na govoru Maslinice na otoku Šolti. Dijalekatne je značajke moguće razmatrati na različitim jezičnim razinama. Pritom valja upozoriti da je u hrvatskoj dijalektološkoj praksi uobičajeno sve govore u kojima se rabi upitno-odnosna zamjenica *ča* svrstavati u čakavske,² pa i one govore s tom zamjenicom koji su genetski štokavski, kao npr. govori jugozapadnoga istarskoga dijalekta koji čak nisu ni šćakavski. Dijalektolog Milan Moguš (1977: 20) piše kako se postojanje »te zamjenice uzima i uzimalo se najčešće kao prvi čakavski kriterij jer se taj leksem javlja jedino u čakavskom narječju. Zbog toga se

² Za razliku od pojedinih govora sa zamjenicom *kaj* koji se ne svrstavaju u kajkavsko nego u čakavsko narječje (npr. skupina govora oko Ogulina, uključujući i sam grad Ogulin, pojedini govori buzetskoga dijalekta i dr.) te pojedinih govora sa zamjenicom *što* koji se ne svrstavaju u štokavsko narječje: tako se npr. u čakavsko narječje svrstava govor Pakoššana kraj Zadra premda je upitno odnosna zamjenica *što* (usp. Lisac 2009: 151), također npr. govor Kučišta na Pelješcu (*Ibid.* 152) i dr.

može reći da zamjenica *ča* označava 'čistu drugost' (...). Zato se prisutnost zamjenice *ča* opravdano uzima kao kriterij najvišega ranga pri određivanju čakavskoga narječja.« Po toj bi logici govor Maslinice trebao pripadati čakavskom narječju. Usto, prepoznatljivo su čakavske značajke u ovom djelu utemeljenom na masliničkom idiomu oblici tipa *vazmi*, realizacije *ja-gla*, *jazik* i *crikva*, delateralizacija *lj > j*, izostanak afrikata *dž*, a obično i afrikata *đ*, kratka množina jednosložnih imenica muškoga roda, nastavak *-i* u G mn. imenica muškoga roda, također nulti nastavak u G mn. imenica ženskoga i srednjega roda. Većinu, pak, značajki novoštokavskoga ikavskoga dijalekta iz idioma Maslinice nalazimo i u mnogim govorima na obali i pojedinim otocima u Dalmaciji koji su u dijalektološkim podjelama svrstani u čakavsko narječje. Tu se prije svega misli na dosljednu vokalizaciju *l > a* u oblicima muškoga roda glagolskoga pridjeva radnoga, izostanak artikulacije fonema *h*, slijed *-ni-* u osnovi glagola II. vrste. Čak se i sinkretizirani množinski padežni oblik s nastavkom *-an*, koji su tipični za dio govora novoštokavskoga ikavskoga dijalekta, također susreću u pojedinim govorima svrstanim u čakavsko narječje. Dodaju li se tomu i značajke koje su jednako svojstvene i čakavskim ikavskim i dijelu novoštokavskih ikavskih govora, kao što su npr. ikavski refleks *jata* i šćakavizmi, nameće se zaključak da, suđeci po djelu Venere Stojan, govor Maslinice ipak valja svrstati u čakavsko narječje, neovisno o činjenici da su Masliničani nekoć bili štokavci koji su poćakavljeni. Valja imati na umu da je priljev štokavskoga stanovništva na domicilno čakavsko područje na obali i pojedinim otocima ili dijelovima otoka u Dalmaciji, u doba turskih nasrtaja bio tako velik, pa je teško točno utvrditi tko je na koga koliko utjecao. Usto je bitna činjenica da je proces novoštokavizacije arhaične štokavštine u to doba tek bio u tijeku, nipošto dovršen, a arhaična štokavština i čakavština, posebice jugoistočna, imale su velik broj zajedničkih dijalekatnih obilježja.

LITERATURA

Galović, Filip (2014). »Humoristične priče domaćih autora na šoltanskoj čakavštini«. *Baščina* 23: 145–164.

Galović, Filip (2015). »Čakavština u dvama dramskim tekstovima s otoka Šolte«. *Croatica et Slavica Iadertina* 10/1: 81–101.

Galović, Filip (2016). »Stjepan Pulišelić i 'Glos sa Škrop'«. *Čakavska rič* 44/1–2: 141–176.

Horvat-Vukelja, Željka (2010). »Moćna kutija od uspomena: pogovor«, u: Venera Stojan, *Škatule-batule...*, str. 189–190. Split: Naklada Bošković.

Hraste, Mate (1948). »Osobine govora otoka Šolte, Čiova, Drvenika i susjedne obale«. *Rad JAZU* 272: 123–156.

Ivić, Pavle (1985). *Dijalektologija srpskohrvatskog jezika. Uvod i štokavsko narečje*. Novi Sad: Matica srpska (ćir.).

Lisac, Josip (2003). *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

Lisac, Josip (2009). *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

Lukežić, Iva (2012). *Zajednička povijest hrvatskih narječja. 1. Fonologija*. Zagreb – Rijeka – Čavle: Hrvatska sveučilišna naklada – Filozofski fakultet u Rijeci – Katedra Čakavskog sabora Grobnišćine.

Moguš, Milan (1977). *Čakavsko narječje. Fonologija*. Zagreb: Školska knjiga

Skok, Petar (1971–1973). *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Prir. Valentin Putanec. Zagreb: JAZU.

Stojan, Venera (2010). *Škatule-batule...*. Split: Naklada Bošković.

Šimunović, Petar (1987). »Pristup jezičnoj i onomastičkoj problematici otoka Šolte«. *Rasprave Zavoda za jezik IFF* 13/1: 147–162.

Vulić, Sanja (2013). »Nova (treća) pjesnička zbirka Stipe Cvitana«. *Čakavska rič* 41/1–2: 221–225.

Vulić, Sanja (2001). »Osnovne značajke samoglasničkoga sustava govora otoka Drvenika kraj Trogira«. *Čakavska rič* 29/2: 5–12.

Vulić, Sanja (2003). Osnovne značajke suglasničkoga sustava govora otoka Drvenika kraj Trogira. *Čakavska rič* 31/1–2: 53–59.

Vulić, Sanja (2017). Iz vokalizma i prozodije čakavskoga govora Primoštena Burnjega. *Slavia Iaponica. Studies in Slavic Languages and Literatures* 20: 31–51.

VENERA STOJAN'S MEMOIR PROSE FROM THE DIALECTOLOGICAL POINT OF VIEW

Summary

The subject of this paper's analysis is Venera Stojan's memoir titled *Škatule-batule...* from the dialectological point of view. The language of this memoir is based on the local speech of the village of Maslinica on the island of Šolta. After a brief introductory overview of particular subjects, the paper focuses on the dialectological analysis. Since the speech of Maslinica is classified in the dialectological literature as Shtokavian dialect, more specifically Neo-Shtokavian Ikavian dialect, this paper focuses on the features of this dialect within the language used in the memoir, but also the features of the Chakavian Ikavian dialect, as well as common features shared by both dialects. The analysis revealed that Stojan's memoir, based on the local speech of Maslinica, contains more Chakavian than Neo-Shtokavian Ikavian elements.

Key words: *the speech of Maslinica; the island of Šolta; the South Chakavian dialect; the Neo-Shtokavian Ikavian dialect; dialectal prose; Venera Stojan*

LA PROSA MEMORIALISTICA DI VENERA STOJAN SOTTO L'ASPETTO DIALETTOLOGICO

Riassunto

Nell'articolo si analizza sotto l'aspetto dialettologico l'opera di Venera Stojan intitolata *Škatule-batule...* La lingua del testo è fondata sulla parlata locale di Maslinica sull'isola di Šolta (Solta). Alla breve introduzione sui contenuti del testo segue l'analisi dialettologica. Poiché la parlata di Maslinica nella letteratura critica della dialettologia è classificato come stocavo, per la precisione come nuovo stocavo icavo, nella lingua dell'opera oggetto di questo studio si riconoscono e analizzano le caratteristiche di questo dialetto, ma anche del dialetto ciacavo icavo ed anche le caratteristiche comuni di questi due dialetti. L'analisi ha dimostrato che nell'opera esaminata, fondata sulla parlata locale di Maslinica, sono più riconoscibili le caratteristiche ciacave che quelle icave.

Parole chiave: *parlata di Maslinica; isola di Šolta; dialetto ciacavo meridionale; dialetto nuovo stocavo icavo; prosa dialettale; Venera Stojan*

Podaci o autorima:

Dr. sc. Sanja Vulić profesorica je na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu gdje drži kolegije: Hrvatska dijalektologija, Čakavska književno-jezična baština, Jezik Hrvata u dijaspori, Suvremena hrvatska književnost u staroj dijaspori, Hrvatski tisak u dijaspori i Tvorba riječi u hrvatskom jeziku.
e-mail: svulic@hrstud.hr / mobitel: 098-9044425

Doc. dr. sc. Filip Galović zaposlen je na Hrvatskome katoličkome sveučilištu u Zagrebu gdje predaje kolegije pretežito iz područja jezikoslovlja. Područje je njegova znanstvenoga interesa jezikoslovlje s posebnim usmjerenjem na dijalektologiju. E-mail: filip.galovic17@gmail.com